

A. B. Jehosua
Modern héber irodalom

*A 17. Jeruzsálemi Nemzetközi Könyvvásár
megnyitóján mondott beszéd*

Hölgyeim és Uraim!

A Könyvvásár igazgatója, Mr. Zeev Birger felkért, hogy szóljak egy pár szót az izraeli irodalomról, amelynek tiszteletére a Jeruzsálemi Könyvvásár egy egész kiállítást rendezett. Nagyon szívesen vállaltam el a feladatot. Mivel azonban csak tíz perc áll rendelkezésemre, beszédemet három részre osztottam. Először, főleg külföldről érkezett vendégeink kedvéért az izraeli irodalom fontosságáról szeretnék néhány szót szólni az izraeli és a cionista kontextuson belül. A második részben megpróbálom megmagyarázni az izraeli irodalom sikerének titkát a világ könyvpiacán, harmadsorban pedig néhány tanácsot szeretnék adni a feljövőben lévő izraeli íróknak, hogyan tarthatják meg ezt a sikert a jövőben is.

Amikor fiatal voltam, hallottam, hogy egyik nagy írónk így dicséri magát: ha nem lett volna héber irodalom, Izrael Állam sosem alakult volna meg. Először azt gondoltam, ezek túlzó és dicsekvő szavak, de aztán felnőttem és láttam, hogy mégis csak van bennük igazság.

A cionista eszme – ami egy szóval fejezi ki a vágyat, hogy egy meghatározott területre való vissza-

téréssel és egy teljes mértékben zsidó valóság megteremtésével, amelyben a zsidók vállalnak felelősséget életük minden egyes részéért, normalizálják a zsidó létezést – a XIX. század végén született meg, elsősorban írók és drámaírók elméjében. Az írók szabad képzeletére volt szükség, és kötöttük is első volt a cionizmus atyja, Theodor Herzl, egy középszerű osztrák drámaíró, aki, ha darabjai sikerebbek lettek volna a bécsi színpadon, talán soha nem is fordul a cionizmus felé. Ezeknek az íróknak megvolt a képességük, nem úgy, mint a közösségi vezetőknek vagy a rabbiknak, hogy csodálatos képzelőerejükkel túllépjenek a jelen közvetlen szükség-

letein és más léptékben találjanak megoldást a zsidó problémára: visszatérni az ősi szülőföldre, és ott alapítani meg a zsidó államot.

A zsidó szerzők azonban nemcsak elképzeléseket dolgoztak ki és a képzeletet tüzelték fel, hanem szerepet játszottak a héber nyelv felélesztésében is, amely nélkül nem lehetett volna újra létrehozni a zsidó nemzetet. Éppen ezért a szerzők, akik olyan európai nyelvekben voltak otthon, mint az orosz, a francia vagy a német, és persze a hozzájuk kapcsolódó csodálatos irodalom világában

is, feladták nyelvüket, ahogy feladták a jiddist is, ami szintén gazdag irodalmi nyelvnek számított.

Az 1930-as években a kis zsidó közösség Izrael földjén körülbelül háromszázezer lelket számlált, és ez a világ zsidóságának, ami akkoriban 18 millióra rúgott, két százalékát sem tette ki. Mégis, ebben a közösségben élt a héber írók közel kilencven százaléka, akik összekötötték sorsukat az élő héber nyelvet beszélő zsidó közösséggel.

Talán ez az egyik titka az izraeli irodalom mai napig tartó erejének. Mi, írók és költők kétszeres felelősséget érzünk azért, ami Izrael Államában történik; nemcsak az értő és aggódó állampolgár felelősségét érezzük, hanem azt is, amellyel mintha valamilyen irodalmi tartozást rónánk le elődeinknek, az íróknak és költőknek, mintha enélkül politikusaink, Isten ments!, tönkretelhetnék munkájukat és látomásukat.

Ez utóbbi gondolat egyenesen elvezet bennünket beszédem második részéhez: mi a titka az izraeli irodalom viszonylagos népszerűségének az elmúlt tizenöt évben a nemzetközi könyvpiacra, annak ellenére, hogy egy kis ország érthetetlen nyelven íródott irodalmáról van szó?

Véleményem szerint a héber irodalom vonzerejének titka nemcsak kitűnő színvonalában rejlik, ami természetesen felfogás kérdése, hanem abban, hogy miközben teljes mértékben modern marad, a maga módján még mindig azokhoz az ősi értékekhez fordul, amelyek mintha kivesztek volna az európai irodalomból.

A nemzeti identitás, a vallás, a nemzetiség alapvető problémái, a létért folytatott küzdelem és a gyarmati megszállások között húzódó feszültség, az ősi mítoszokkal vívott harc – és mindez egyítve a szerző erős társadalmi és politikai elkötelezettségével – az izraeli irodalomnak a régi, jó dolgok zamatát kölcsönzi, amely korábban a nyugat- és kelet-európai irodalmat is foglalkoztatta, bár mindez a modern, kritikai írás álarcában jelenik meg.

Még egyszer hangsúlyozom a „kritika” szót, mert eleinte, a harmincas és negyvenes években, sőt még Izrael Állam megalapítása után is, az izraeli irodalom a világon mindenütt (véleményem szerint alaptalanul) taszította az irodalmárokat, attól féltek, hogy túlságosan heroikus, nem elég független, sztereotípiákkal dolgozik, és egydimenziós, nacionalista témákat jelenít meg leegyszerűsítve. Azt gondolták, hogy Izraelben a zsidó lét

normalizálásával a zsidó irodalom kiemelkedő intellektuális jellemvonásai egyszerűen elvesztek. De az évek során, amikor az olvasók a világ más részein rájöttek, hogy vad nemzeti feszültségekkel telített, ostrom alatt álló társadalom, azért megtarthatja kritikus és nagyon is összetett állásfoglalását, méghozzá leginkább az irodalom segítségével, és amikor kiderült, hogy a közösség problémái nem helyettesítik vagy nyomják el az egyéni főszereplők komplex pszichológiai leírását, és látták, hogy modern neurózisuk szépen beilleszkedik a tengernyi nemzeti és szociális probléma közé, megnőtt az érdeklődés az izraeli irodalom után, fordítani kezdték, de nem azért, mert Izrael érdekelte őket, hanem az irodalom magas színvonala miatt.

És ezzel el is jutottunk a rendelkezésemre álló tíz perc harmadik részéhez: hogyan tudja az izraeli irodalom megtartani vonzerejét a külföldi olvasók számára? Elsősorban úgy, ha megőrzi ezt az irodalmi szintet, ha irodalmi eszközök segítségével megújítja és változatosabbá teszi önmagát. Véleményem szerint két új tematikus területen kell megújulnia, és ennek a fejlődésnek már jól látható jelei vannak.

Először is mélyebben és intenzívebben kell foglalkozni az elképesztő kulturális sokszínűséggel Izraelben, amely újra és újra előkerül a vele járó fájdalommal és gonddal együtt, és ez most még jobban érződik, ahogy a béke felé haladunk. Ez a kulturális, etnikai, vallási és civilizációs sokszínűség különösen izgalmas saját dinamikáján, belső konfrontációin belül, főleg pedig azért, mert egyetlen ősi zsidó forrásból ered, s így lehetővé teszi számunkra, hogy nyomon kövessük történelmét.

Ezzel a gondolattal megérkeztünk a másik tematikus területhez, amely gazdagíthatja az új héber irodalmat és növelheti vonzerejét a világ olvasóközösségének szemében. A múltban a világ az izraeliség fogalmát úgy fogta fel, mint valamit, ami eltér a zsidóság fogalmától, bár nem teljes mértékben mond ellent neki. Eleinte úgy tűnt, így is van, mert az izraeliség abban nyilvánult meg, főleg szekuláris és világi szerepében, hogy olyan témákkal foglalkozik, amelyeket a zsidóság egyáltalán nem ismert. Az izraeliség fogalmát azonban én mindig is a kiteljesedett zsidóság fogalmaként határoztam meg, és azt gondolom, hogy különösen most, amikor a béke időszakába érünk és megszabadulunk a nemzeti túlélés egzisztenciális problémái-

tól, ami fontos ugyan, de nagymértékben korlátozott, az izraeliség fogalmán belül figyelmet kell fordítani a gyökerekre a diaszpórában, és a múlt század zsidó történelmét törvényesen, szervesen és izgalmasan kell beilleszteni az izraeli történetbe. Végül, Gershom Scholem meghatározását sze-

retném idézni, amely szerint a cionizmus nem más, mint a zsidó nép visszatérése a történelembe, amikor a merev ősi mítoszokból élő, lélegző történelem lesz.

Angolból fordította: Demény Eszter

A Múlt és Jövő „staff” a Jeruzsálemi Nemzetközi Könyvvásár utolsó napján (zárás után) egy török kollégával

A Múlt és Jövő Könyvkiadó első szentföldi megmértetése sikeresnek mondható. Ámos Imre-albumunkat az egyik legrangosabb amerikai kiadó, a Jewish Publications Society vette át kizárólagos észak-amerikai terjesztésre. Izraelben pedig a Jad

Vasem Intézet. Komoly érdeklődés mutatkozott Röhrig Géza prózája és versei és Heller Ágnes esszéi iránt. Több más könyvünkről is ígéretes tárgyalások indultak. Hasznos ismeretségeket kötöttünk szerzőkkel és kiadókkal.